

TOMASZ WOŚ

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Instytut Nauk Prawnych

e-mail: tomasz.wos@mail.umcs.pl

ORCID: 0000-0002-0005-0521

DOI: 10.14746/cph.2023.1.7

Pozycja ustrojowa notariatu na gruncie prawa o notariacie z 24 maja 1989 roku

Wstęp

W latach 80. XX wieku prawo o notariacie z 25 maja 1951 r.¹, wielokrotnie nowelizowane, coraz mniej odpowiadało potrzebom praktyki notarialnej. Stale rosnące zadania notarialne, znaczne ożywienie dążeń samorządowych notariuszy, liczne zmiany w obowiązującym systemie prawnym, zwłaszcza wejście w życie nowego prawa o ustroju sądów powszechnych², stwarzały potrzebę opracowania nowego prawa o notariacie. Konieczne stało się przyjęcie w nowej ustawie ustrojowej takich rozwiązań, które pozwoliłyby usprawnić pracę biur notarialnych oraz zapewnić pełną obsługę osób fizycznych i prawnych, zwłaszcza w dziedzinach, w których czynności notarialne miały służyć realizacji działalności gospodarczej³. Dotyczyło to przede wszystkim zawierania umów notarialnych, związanych z kształtującymi się wówczas nowymi formami własności w tworzonych coraz liczniej spółkach z udziałem kapitału prywatnego i zagranicznego⁴.

---

¹ Ustawa z dnia 25 maja 1951 r. – Prawo o notariacie (Dz. U. Nr 36, poz. 276 ze zm.).

² Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 31, poz. 137 ze zm.).

³ A. Urbanik, *Notariat polski w drugiej połowie XX wieku*, „Rejent” 2016, nr 5, s. 112–113; Uzasadnienie projektu ustawy prawo o notariacie, druk sejmowy nr 494 Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej IX kadencji, s. 1.

⁴ *Sprawozdanie stenograficzne z 47 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 27 kwietnia 1989 roku*, Warszawa 1989, s. 85.

Dyskusja i prace nad przebudową dotychczasowej struktury notariatu prowadzone były od początku lat 80. Ich efektem było powstanie kilku roboczych projektów prawa o notariacie⁵. Stanowisko władz w sprawie reformy notariatu, jego organizacji i funkcji znalazło ostateczny wyraz w przyjętym przez Radę Ministrów na posiedzeniu 15 marca 1989 r. projekcie ustawy – Prawo o notariacie, który został wniesiony do Sejmu w dniu 7 kwietnia 1989 r.⁶ Po pracach parlamentarnych projekt ustawy wraz z poprawkami komisji został jednogłośnie uchwalony przez Sejm 24 maja 1989 r.⁷ Nowe prawo o notariacie⁸ weszło w życie z dniem 1 lipca 1989 r., uchylając moc obowiązującą ustawy z dnia 25 maja 1951 r.⁹

Stosunkowo krótki okres obowiązywania prawa o notariacie z 24 maja 1989 r. spowodował, że zagadnieniom dotyczącym jego podstawowych założeń poświęcono w literaturze niewiele miejsca. Ustawa ta miała jednak istotne znaczenie, była bowiem pierwszym krokiem na drodze powrotu do zasad polskiego notariatu, wykształconych w okresie międzywojennym¹⁰.

Państwowe biura notarialne a indywidualne kancelarie notarialne

Prawo o notariacie z 24 maja 1989 r. ujęło działalność notariatu w dwie formy organizacyjne: państwowych biur notarialnych oraz indywidualnych kancelarii notarialnych¹¹. Zgodnie bowiem z art. 1 prawa o notariacie dokonywanie czynności notarialnych należało do notariusza działającego w państwowym biurze notarialnym oraz notariusza prowadzącego indywidualną kancelarię notarialną.

Państwowe biura notarialne były według założeń twórców prawa o notariacie z 1989 r. podstawową formą funkcjonowania notariatu¹². Nowa regulacja wprowadzała możliwość tworzenia poza siedzibą państwowego biura notarialnego oddziałów zamiejscowych państwowych biur notarialnych. Rozwiązanie to miało usprawnić pracę biur notarialnych i przyczynić się do przyspieszenia obsługi praw-

⁵ A. Oleszko, *Nowe prawo o notariacie*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 12, s. 49.

⁶ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 2.

⁷ *Sprawozdanie stenograficzne z 49 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 24 maja 1989 roku*, Warszawa 1989, s. 85–89.

⁸ Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. – Prawo o notariacie (Dz. U. Nr 33, poz. 176 ze zm.).

⁹ D. Malec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007, s. 251.

¹⁰ T. Woś, *Pozycja ustrojowa notariusza na gruncie pierwszego polskiego Prawa o notariacie z dnia 27 października 1933 r. Część pierwsza*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2020, nr 5, s. 343–361; idem, *Pozycja ustrojowa notariusza na gruncie pierwszego polskiego Prawa o notariacie z dnia 27 października 1933 r. Część druga*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, nr 4, s. 573–592.

¹¹ M. Florczak, *Odpowiedzialność cywilna notariuszy*, „Rejent” 1995, nr 4, s. 115.

¹² Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 3.

nej społeczności¹³. Państwowe biura notarialne oraz ich oddziały tworzył i znosił oraz ustalał ich siedziby minister sprawiedliwości (art. 2)¹⁴. Przy tworzeniu oddziałów miał uwzględniać przede wszystkim interesy obywateli¹⁵. Na podstawie art. 2 prawa o notariacie minister sprawiedliwości wydał 19 grudnia 1989 r. zarządzenie w sprawie utworzenia i określenia siedzib państwowych biur notarialnych oraz ich oddziałów¹⁶. Zarządzenie to weszło w życie z dniem 1 stycznia 1990 r., a na jego podstawie powołano 160 państwowych biur notarialnych i 137 ich oddziałów oraz ustalono siedziby tych biur i ich oddziałów.

Notariusze zatrudnieni w państwowych biurach notarialnych byli nadal pracownikami państwowymi¹⁷. Na podstawie art. 78 prawa o notariacie w sprawach nieuregulowanych w tym akcie do notariuszy i innych pracowników państwowych biur notarialnych należało stosować odpowiednio przepisy ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych¹⁸, a w sprawach nieuregulowanych tą ustawą – przepisy Kodeksu pracy¹⁹.

Podstawowym przepisem prawa o notariacie dotyczącym organizacji państwowych biur notarialnych był art. 3, stanowiący, że państwowym biurem notarialnym kieruje notariusz powołany na stanowisko dyrektora i odwoływany z tego stanowiska przez ministra sprawiedliwości na wniosek prezesa sądu wojewódzkiego. Do kompetencji dyrektora należało przede wszystkim organizowanie pracy w biurze notarialnym i jego oddziałach, poprzez m.in. zapewnienie zastępstwa notariuszy na wypadek choroby lub urlopu oraz kierowanie interesantów do mniej obciążonych biur²⁰. Oddziałem państwowego biura notarialnego kierował natomiast notariusz, powoływany na stanowisko kierownika i odwoływany z tego stanowiska przez prezesa sądu wojewódzkiego, na wniosek dyrektora państwowego biura notarialnego (art. 4)²¹. Szczegółowy tryb wewnętrznego urzędowania państwowych biur notarialnych został określony na podstawie upoważnienia zawartego w art. 7 prawa o notariacie przez ministra sprawiedliwości, który 19 grudnia 1989 r. wydał w drodze zarządzenia regulamin urzędowania państwowych biur notarialnych²².

¹³ *Resort sprawiedliwości w 1989 roku*, Warszawa 1989, s. 63.

¹⁴ R. Szytk, *Zasady ustalania siedzib i ilości kancelarii notarialnych*, „Rejent” 1996, nr 4–5, s. 117–118.

¹⁵ *Uzasadnienie projektu ustawy...*, s. 3.

¹⁶ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 1989 r. w sprawie utworzenia i określenia siedzib państwowych biur notarialnych oraz ich oddziałów, M.P. Nr 44, poz. 359 ze zm.

¹⁷ A. Oleszko, *Prawo o notariacie*, Kluczbork – Lublin 2008, s. 84.

¹⁸ Ustawa z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz. U. Nr 31, poz. 214 ze zm.).

¹⁹ A. Oleszko, *Przemiany ustrojowe polskiego notariatu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, Sectio G Ius, 1994, t. XLI, s. 175.

²⁰ *Resort sprawiedliwości...*, s. 63.

²¹ D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 253.

²² Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 1989 r. – Regulamin urzędowania państwowych biur notarialnych (M.P. Nr 2, poz. 18).

W świetle art. 8 prawa o notariacie państwowe biura notarialne prowadziły gospodarkę finansową w trybie i na zasadach określonych w przepisach prawa budżetowego. Minister sprawiedliwości został upoważniony do określenia, w porozumieniu z ministrem finansów, szczegółowych zasad i sposobu finansowania państwowych biur notarialnych. Na podstawie tego upoważnienia minister sprawiedliwości wydał 2 maja 1990 r. zarządzenie w sprawie szczegółowych zasad i sposobu finansowania państwowych biur notarialnych oraz indywidualnych kancelarii notarialnych²³. Zgodnie z § 1 tego zarządzenia państwowe biura notarialne i ich oddziały były samodzielnie bilansującymi się jednostkami organizacyjnymi, działającymi w formie zakładów budżetowych. Podkreślano, że możliwość prowadzenia przez państwowe biuro notarialne, grupujące oddziały gospodarki finansowej w ramach tego samego zakładu budżetowego, przyczyni się do prawidłowego wykorzystania środków finansowych i rzeczowych oraz zapewni racjonalizację wydatków²⁴. Na podstawie art. 60 § 1 prawa o notariacie niezależnie od opłaty za dokonanie czynności notarialnych państwowe biuro notarialne pobierało na rzecz Skarbu Państwa podatki i opłatę skarbową należne w związku z dokonywaną czynnością. Przepis ten wzorowany był na art. 79 § 1 prawa o notariacie z 1933 r.²⁵ oraz art. 34 § 1 prawa o notariacie z 1951 r.²⁶

Nową formą organizacyjną notariatu, wprowadzoną przez ustawę z 1989 r., były indywidualne kancelarie notarialne. W pierwotnych założeniach miały one jedynie uzupełniać sieć biur państwowych²⁷. Tworzenie i znoszenie indywidualnych kancelarii notarialnych prowadzonych przez notariusza należało do kompetencji ministra sprawiedliwości. Decyzje o zniesieniu kancelarii minister sprawiedliwości podejmował jednak po zasięgnięciu opinii kolegium notariuszy (art. 5 § 1)²⁸. Podkreślano, że tworzenie indywidualnych kancelarii notarialnych powinno uwzględniać lokalny interes społeczeństwa w możliwie sprawnym wykonywaniu zadań usługowych notariatu. Potrzeby społeczno-gospodarcze powinny wyznaczać różną strukturę organizacyjną notariatu, której celem miało być zwiększenie usługowości biur notarialnych. Pojawiły się również postulaty, aby w praktyce strukturalno-organizacyjnej działalności biur notarialnych przewidzieć jako równoprawne obie formy funkcjonowania notariatów (państwową i indywidualną) bez

²³ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 1990 r. w sprawie szczegółowych zasad i sposobu finansowania państwowych biur notarialnych oraz indywidualnych kancelarii notarialnych (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości Nr 3, poz. 25).

²⁴ *Resort sprawiedliwości...*, s. 63.

²⁵ Rozporządzenie z mocą ustawy Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie (Dz. U. Nr 84, poz. 609 ze zm.).

²⁶ R. Szytk, *Notariusz jako płatnik danin publicznych*, „Rejent” 1994, nr 9, s. 27.

²⁷ Uzasadnienie projektu ustawy..., s. 3; *Resort sprawiedliwości...*, s. 63.

²⁸ R. Szytk, *Zasady ustalania siedzib...*, s. 118.

wprowadzania subiektywnych kryteriów ocennych zmierzających do preferencji jednej z nich²⁹.

Notariusz prowadzący indywidualną kancelarię, w przeciwieństwie do notariusza działającego w państwowym biurze notarialnym, nie posiadał statusu urzędnika państwowego³⁰. Notariusz taki zatrudniał personel kancelarii, zapewniał jego utrzymanie, a także właściwe warunki lokalowe kancelarii (art. 5 § 2). Wydatki kancelarii notariusz pokrywał z opłat notarialnych w sposób określony w odrębnych przepisach (art. 5 § 3). Na podstawie § 6 zarządzenia w sprawie szczegółowych zasad i sposobu finansowania państwowych biur notarialnych oraz indywidualnych kancelarii notarialnych źródłem finansowania indywidualnej kancelarii notarialnej były pobrane przez tę kancelarię opłaty notarialne. Na pokrycie wydatków indywidualnej kancelarii notarialnej przeznaczone było 20% pobranych przez tę kancelarię opłat notarialnych (§ 7 zarządzenia). Jednocześnie zgodnie z uchwałą nr 126 Rady Ministrów z 13 sierpnia 1990 r. w sprawie wynagrodzenia zasadniczego notariuszy prowadzących indywidualne kancelarie notarialne³¹ wynagrodzenie notariusza prowadzącego indywidualną kancelarię notarialną wynosiło połowę wynagrodzenia zasadniczego notariusza zatrudnionego w państwowym biurze notarialnym (§ 1 uchwały). Notariusz taki otrzymywał to wynagrodzenie niezależnie od dochodu pieniężnego, jaki mógł uzyskać z części opłat notarialnych przeznaczonych, na podstawie odrębnych przepisów, na pokrycie wydatków kancelarii (§ 2 uchwały). Notariusz prowadzący indywidualną kancelarię notarialną przestał być pracownikiem w rozumieniu Kodeksu pracy³², czego wyrazem była zmiana zasad jego odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe³³. Prawo o notariacie w art. 9 nakazywało stosować odpowiednio do indywidualnych kancelarii notarialnych przepisy dotyczące państwowych biur notarialnych, chyba że przepisy tej ustawy stanowiły inaczej³⁴.

Notariuszy niezależnie od formy organizacyjnej, w jakiej działali, mianował minister sprawiedliwości (art. 10 prawa o notariacie)³⁵. Podkreślano, że wszystkie projekty poprzedzające uchwalenie nowego prawa o notariacie jednoznacznie wskazywały na konieczność ustawowego określenia ustrojowej pozycji notariusza w systemie organów ochrony prawnej. Chodziło zwłaszcza o to, aby rozwiąza-

²⁹ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 50.

³⁰ A. Oleszko, *Notariat w systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2015, s. 38; idem, *Przemiany ustrojowe...*, s. 175; R. Szttyk, *Rola notariatu w przeobrażeniach gospodarczych jako gwarancja bezpieczeństwa obrotu cywilnego*, „Rejent” 1995, nr 4, s. 70.

³¹ Uchwała nr 126 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 1990 r. w sprawie wynagrodzenia zasadniczego notariuszy prowadzących indywidualne kancelarie notarialne (M.P. Nr 33, poz. 262).

³² A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Część ustrojowa*, Kluczbork – Lublin 2009, s. 34.

³³ A. Oleszko, *Ustrój polskiego notariatu*, Kraków 1999, s. 51; idem, *Status prawny notariusza w systemie ustroju państwowego*, „Rejent” 2005, nr 12, s. 17.

³⁴ D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 253.

³⁵ Ibidem, s. 252.

nia przyszłej ustawy w zakresie stosunku służbowego notariuszy dostosować do przepisów prawa o ustroju sądów powszechnych. Kierując się tym, poszczególne projekty przewidywały unormowania, według których notariusz przy dokonywaniu czynności notarialnych był osobą zaufania publicznego³⁶. Projekt ustawy z marca 1988 r. w art. 1 § 2 wprowadzał nawet zasadę, że w zakresie dokumentowania czynności cywilnoprawnych notariusz jako osoba zaufania publicznego był niezależny. Podkreślano, że łączyło się to z pozycją biur notarialnych jako organów zbliżonych ze swej istoty do organów wymiaru sprawiedliwości i wykonujących także funkcje w zakresie orzekania oraz z podniesieniem rangi zawodu notariusza³⁷.

Prawo o notariacie z 1989 r. nie przyjęło ostatecznie zasady niezależności notariusza przy dokonywaniu czynności notarialnych, jednak w art. 1 § 2 uznało notariusza dokonującego czynności notarialnych za osobę zaufania publicznego. Podkreślano, że status osoby zaufania publicznego odnosił się zarówno do notariusza działającego w państwowym biurze notarialnym, jak i do notariusza prowadzącego indywidualną kancelarię³⁸. Uznanie notariusza za osobę zaufania publicznego znalazło odniesienia w dalszych postanowieniach prawa o notariacie. Zgodnie z art. 1 § 3 czynności notarialne dokonane przez notariusza w formie dokumentu zgodnie z prawem miały charakter dokumentu urzędowego. Gwarancję faktycznej niezależności notariusza dokonującego czynności notarialnej zapewniało nie tylko unormowanie zakresu i sposobu zwierzchniego nadzoru nad działalnością notariuszy i biur notarialnych, ale także nadzór judykacyjny. Ustawowo określone prawa i obowiązki notariuszy były ściśle związane z funkcją prewencyjną, porządkującą i zabezpieczającą notariat. Podkreśleniem pozycji notariusza jako osoby zaufania publicznego było definitywne zakończenie doktrynalnego sporu i wyraźne odgraniczenie biura notarialnego jako urzędu od notariusza jako osoby kierującej państwowym biurem notarialnym bądź prowadzącej indywidualną kancelarię. W obu przypadkach dokonywanie czynności notarialnych należało wyłącznie do notariusza, a nie do biura notarialnego³⁹.

Na stanowisko notariusza mogła być mianowana osoba spełniająca wymogi określone w prawie o notariacie. Zgodnie z art. 13 prawa o notariacie z dniem doręczenia aktu mianowania nawiązywał się z notariuszem stosunek pracy. Obejmując stanowisko, notariusz składał wobec ministra sprawiedliwości ślubowanie (art. 15).

---

³⁶ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 50.

³⁷ Ibidem, s. 50–51.

³⁸ A. Oleszko, *Z zagadnień ustrojowych notariatu*, „Rejent” 1993, nr 9, s. 20; J. Jacyszyn, *Notariusz – zawodem zaufania publicznego* [w:] R. Szytyk (red.), *III Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej: referaty i opracowania*, Warszawa – Kluczbork 2006, s. 140; A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Komentarz. Część I* (art. 1–78), Warszawa 2011, s. 82.

³⁹ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 51.

Prawo o notariacie z 1989 r. szczegółowo regulowało zasady przenoszalności notariusza. Zgodnie z art. 17 ustawy przeniesienie notariusza z państwowego biura notarialnego do jednego z jego oddziałów, do innego biura, do oddziału innego biura lub z oddziału do biura odbywało się za jego zgodą, ale przepis ten przewidywał także wypadki, w których takie przeniesienie mogło się odbyć bez jego zgody.

Ustawa z 1989 r. przewidywała również możliwość delegowania notariusza. W świetle art. 18 prawa o notariacie minister sprawiedliwości mógł delegować notariusza za jego zgodą do pełnienia obowiązków notariusza w innych jednostkach lub w Ministerstwie Sprawiedliwości. Minister sprawiedliwości i prezes sądu wojewódzkiego mogli także delegować notariusza bez jego zgody. Łączny czas delegacji bez zgody notariusza nie mógł przekroczyć trzech miesięcy w ciągu roku. Regulacja ta była wzorowana na art. 66 prawa o ustroju sądów powszechnych.

Podobnie jak we wcześniejszych ustawach notarialnych, również w ustawie z 1989 r. znalazł się przepis wprowadzający zasadę niepołączalności stanowiska notariusza z innymi oraz zakaz oddawania się przez notariusza zajęciom ubocznym, które przeszkadzałyby mu w pełnieniu obowiązków urzędowych lub uchybiały jego godności. Zgodnie art. 21 prawa o notariacie notariusz nie mógł podejmować dodatkowego zatrudnienia bez uzyskania uprzedniej zgody prezesa sądu wojewódzkiego, z wyjątkiem zatrudnienia w charakterze pracownika naukowo-dydaktycznego, dydaktycznego lub naukowego, jeżeli wykonywanie tego zatrudnienia nie przeszkadzało w pełnieniu obowiązków notariusza. Notariuszowi nie wolno było także podejmować innego zajęcia, które by przeszkadzało w pełnieniu obowiązków notariusza lub mogło uchybiać jego godności⁴⁰.

Ustawa z 1989 r. nie podawała definicji czynności notarialnej, stanowiąc jedynie, że jej dokonanie należy do notariusza (art. 1 § 1 w zw. z art. 49). Jednocześnie art. 1 § 3 prawa o notariacie stanowił, że czynności notarialne dokonane w formie dokumentu zgodnie z prawem miały charakter dokumentu urzędowego⁴¹. Według art. 49 § 1 prawa o notariacie notariusze dokonywali następujących czynności: sporządzali akty notarialne, sporządzali poświadczenia, spisywali protokoły, sporządzali protesty weksli i czeków, przyjmowali na przechowanie dokumenty, sporządzali odpisy i wyciągi, a także sporządzali na żądanie stron projekty aktów, oświadczeń i innych dokumentów. Notariusze dokonywali również czynności określonych w przepisach o postępowaniu wieczystoksięgowym oraz o postępowaniu spadkowym (art. 49 § 2)⁴². Kompetencje notariuszy prowadzących indywidualne kancelarie notarialne były jednak ograniczone, bowiem w świetle art. 49 § 3 prawa o notariacie nie mogli oni przyjmować dokumentów na przechowanie ani dokonywać czynności określonych

---

⁴⁰ D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 252.

⁴¹ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 54.

⁴² *Ibidem*, s. 55–56.

w przepisach o postępowaniu wieczystoksięgowym i o postępowaniu spadkowym⁴³. W zakresie działania notariatu ustawa z 1989 r. zrealizowała częściowo powszechny postulat „odsądowienia notariatu” poprzez ostateczne pozbawienie go, wprowadzonej w 1955 r., kompetencji do wydawania nakazów zapłaty w postępowaniu nakazowym i upominawczym⁴⁴.

Spośród czynności wykonywanych przez notariusza do najważniejszych dla bytu notariatu należało sporządzanie aktów notarialnych. Na podstawie art. 61 prawa o notariacie notariusz sporządzał akt notarialny, jeżeli wymagał tego przepis prawa lub taka była wola stron. Przeobrażenia związane z funkcjonowaniem notariatu i powołanie, oprócz istniejących państwowych biur notarialnych, indywidualnych kancelarii notarialnych w niczym nie zmieniło instytucji przymusu notarialnego⁴⁵.

Prawo o notariacie z 1989 r., podobnie jak ustawa z 1951 r., nie regulowało właściwości miejscowej biur notarialnych, nie zawierając odpowiednika art. 3 prawa o notariacie z 1933 r. Zgodnie z art. 54 § 1 ustawy zasadą było dokonywanie czynności notarialnych w lokalu państwowego biura notarialnego. Poza tym lokalem czynność notarialna mogła być dokonywana wyjątkowo, jeżeli wymagał tego charakter czynności albo jeżeli strona nie mogła stawić się do państwowego biura notarialnego (art. 54 § 2). Nowością w porównaniu do poprzedniej regulacji była możliwość zarządzenia przez ministra sprawiedliwości dokonywania czynności notarialnych poza lokalem i siedzibą państwowego biura notarialnego (art. 54 § 3). Rozwiązanie to budziło wątpliwości już w toku prac nad projektem ustawy, gdyż obawiano się, że jego zastosowanie może zachwiać istniejącą dotychczas stabilnością pracy notariatu⁴⁶.

Prawom i obowiązkom notariuszy poświęcony był cały rozdział 3 działu I prawa o notariacie. Podstawowym przepisem w tym zakresie był art. 19. W świetle tego przepisu notariusz był zobowiązany wiernie służyć Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, sumiennie wypełniać obowiązki wynikające ze ślubowania oraz stale podnosić swoje kwalifikacje. Jednocześnie na podstawie art. 20 przy dokonywaniu czynności notarialnych notariusz był zobowiązany czuwać nad należyтым zabezpieczeniem praw i słuszych interesów stron⁴⁷. Odchodząc od występującego w prawie o notariacie z 1951 r. szczególnie uprzywilejowanego traktowania wybranych podmiotów,

---

⁴³ A. Urbanik, *Notariat polski...*, s. 114; A. Oleszko, *Przemiany ustrojowe...*, s. 176; D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 254; D. Malec, *Polski notariat w okresie PRL*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2005, nr 3, s. 92; A. Oleszko, *Notariat w systemie...*, s. 38.

⁴⁴ B. Tymecki, *Nowe prawo o notariacie*, „Przegląd Sądowy” 1991, nr 5–6, s. 24.

⁴⁵ A. Oleszko, *Przymus notarialny*, „Rejent” 1994, nr 5, s. 19.

⁴⁶ *Sprawozdanie stenograficzne z 47 posiedzenia Sejmu...*, s. 96.

⁴⁷ R. Szytyk, *Zabezpieczenie praw i słuszych interesów stron oraz innych osób czynności notarialnej*, „Rejent” 2001, nr 5, s. 210; A. Żaba, *Słuszność jako wartość w pracy notariusza*, „Studia Iuridica Lublensia” 2016, nr 2, s. 259.

przepis ten był jedynie usankcjonowaniem praktyki notarialnej, gdzie przewagę nad normami o charakterze politycznym miała powszechnie respektowana podstawowa zasada prawa cywilnego – zasada równości stron⁴⁸.

Z podstawowymi obowiązkami notariusza wynikającymi z przepisów art. 19 i 20 ściśle związany był przepis art. 50 prawa o notariacie, w myśl którego notariusz odmawiał dokonania czynności notarialnej sprzecznej z prawem albo naruszającej zasady współżycia społecznego⁴⁹. Przepis ten nawiązywał do art. 64 prawa o notariacie z 1933 r. oraz do art. 22 prawa o notariacie z 1951 r., pełniąc podobną funkcję normy programowej, mającej istotne znaczenie przy ocenie dopuszczalności dokonania czynności. Zgodnie z art. 51 prawa o notariacie osobę, której odmówiono dokonania czynności notarialnej, należało pouczyć o prawie i trybie zaskarżenia odmowy, a na jej pisemne żądanie podać w terminie 7 dni na piśmie przyczyny odmowy⁵⁰.

Podobnie jak w ustawach notarialnych z 1933 i 1951 r., notariusze, sprawując jurysdykcję prewencyjną, mieli nie tylko obowiązek kontroli wstępnej dopuszczalności dokonania określonej czynności notarialnej, ale zostali także zobowiązani do udzielania stronom potrzebnych wyjaśnień dotyczących dokonywanej czynności (art. 20 § 2)⁵¹.

Wzorując się na rozwiązaniach prawa o notariacie z 1933 r. oraz prawa o notariacie z 1951 r., w nowej regulacji zamieszczono przepis mający na celu zabezpieczenie bezstronności notariusza. Zgodnie z art. 53 notariuszowi nie wolno było dokonywać czynności, które dotyczyły samego notariusza, jego małżonka, krewnych lub powinowatych notariusza w linii prostej bez ograniczenia stopnia, w linii bocznej zaś krewnych i powinowatych do trzeciego stopnia włącznie oraz osób związanych z notariuszem z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli. Ograniczenia te trwały także po ustaniu małżeństwa, powinowactwa, przysposobienia, opieki lub kurateli⁵². Niezależnie od wymienionych przyczyn sąd wojewódzki, w którego okręgu znajdowała się siedziba państwowego biura notarialnego, wyłączał notariusza na jego żądanie lub na wniosek strony, jeżeli między nim a jedną ze stron lub jej przedstawicielem zachodził stosunek osobisty tego rodzaju, że mógłby wywołać wątpliwości co do bezstronności notariusza. Rozwiązanie prawne przyjęte w tym zakresie było wzorowane na instytucji wyłączenia sędziego i nie znajdowało odpowiednika w przepisach prawa o notariacie z 1951 r.⁵³

⁴⁸ Cz. W. Salagierski, *Prawa i obowiązki notariuszy*, „Rejent” 1992, nr 10, s. 23.

⁴⁹ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 54.

⁵⁰ R. Szytk, *Odmowa dokonania czynności notarialnej*, „Rejent” 1991, nr 3, s. 84.

⁵¹ R. Szytk, *Zabezpieczenie praw...*, s. 210.

⁵² M. Dworak, *Uwagi na temat roli asesora notarialnego w organizacji i funkcjonowaniu notariatu polskiego*, „Rejent” 1995, nr 4, s. 100–101.

⁵³ R. Szytk, *Odmowa dokonania czynności...*, s. 85.

Czas pracy notariusza określony był wymiarem jego zadań (art. 22). Zasady wynagradzania notariuszy określała Rada Ministrów. Poza tym notariuszom przysługiwało dodatkowe wynagrodzenie prowizyjne, określone w drodze rozporządzenia przez ministra sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem finansów (art. 23). Regulacje te miały zapewnić poprawę warunków płacowych notariuszy oraz zagwarantować utrzymanie ich realnej wysokości.

Prawo o notariacie z 1989 r. nakazywało stosować odpowiednio do notariuszy przepisy art. 58 § 3, art. 60, 65, 72, 73, 75–80 i 113–116 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (art. 24). Przepisy te dotyczyły m.in. sytuacji nieusprawiedliwionego nieobjęcia stanowiska przez sędziego, przeniesienia sędziego do innej miejscowości, możliwości korzystania z dodatkowego urlopu oraz z funduszu budowy mieszkań. Postanowienia prawa o notariacie z 1989 r. w zakresie mianowania i zwalniania notariuszy, ich przeniesienia i delegowania, a także ich praw i obowiązków zostały dostosowane do przepisów prawa o ustroju sądów powszechnych w znacznie szerszym zakresie, niż miało to miejsce na gruncie prawa o notariacie z 1951 r.⁵⁴ Rozwiązanie takie uzasadniano szczególną pozycją ustrojową biur notarialnych, zbliżoną do organów wymiaru sprawiedliwości, i chęcią podniesienia rangi zawodu notariusza⁵⁵.

Zasady przygotowania do zawodu notariusza

Prawo o notariacie z 24 maja 1989 r. oparło zasady przygotowania do zawodu notariusza na rozwiązaniach występujących w ustawie notarialnej z 1951 r., w wersji obowiązującej przed jej uchycieniem. Wymogi kwalifikacyjne na stanowisko notariusza zostały określone w art. 11 prawa o notariacie. W myśl tego przepisu na stanowisko notariusza mógł być mianowany ten, kto posiadał obywatelstwo polskie i korzystał z pełni praw obywatelskich i cywilnych, był nieskazitelnego charakteru, ukończył wyższe studia prawnicze, odbył aplikację notarialną, złożył egzamin notarialny, dawał rękojmię należytego wykonywania obowiązków notariusza, pracował w charakterze asesora co najmniej rok oraz ukończył 26 lat. Nowością było jedynie wprowadzenie na wzór prawa o ustroju sądów powszechnych wymogu ukończenia 26 lat, przy czym wymóg ukończenia określonego wieku przy mianowaniu na stanowisko notariusza występował również w prawie o notariacie z 1933 r.⁵⁶

W porównaniu do wcześniej obowiązujących postanowień w ustawie z 1989 r. rozszerzono krąg osób, które były zwolnione od wymogu odbycia aplikacji notarialnej, złożenia egzaminu notarialnego oraz rocznej pracy w charakterze asesora nota-

⁵⁴ *Sprawozdanie stenograficzne z 49 posiedzenia Sejmu...*, s. 86.

⁵⁵ *Uzasadnienie projektu ustawy...*, s. 4.

⁵⁶ D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 252.

rialnego. Zgodnie z art. 12 prawa o notariacie zwolnienie obejmowało profesorów i docentów nauk prawnych posiadających stopień naukowy doktora habilitowanego w polskich szkołach wyższych, w Polskiej Akademii Nauk oraz w jednostkach badawczo-rozwojowych, sędziów i prokuratorów, asesorów sądowych, którzy orzekali w sprawach z zakresu prawa cywilnego co najmniej przez okres roku oraz adwokatów i radców prawnych, którzy wykonywali ten zawód co najmniej trzy lata⁵⁷.

Ustawa z 1989 r. przewidywała, podobnie jak dotychczasowe regulacje, aplikację notarialną jako formę kształcenia kandydatów do zawodu notariusza. Aplikacja trwała dwa lata, a po jej upływie aplikant składał egzamin notarialny. W szczególnych przypadkach minister sprawiedliwości mógł skrócić aplikację do roku (art. 35).

Zgodnie z art. 36 prawa o notariacie minister sprawiedliwości mógł mianować asesorem notarialnym aplikanta, który ukończył aplikację i zdał egzamin notarialny. Minister sprawiedliwości mógł powierzyć asesorowi pełnienie czynności notarialnych na czas określony, nieprzekraczający łącznie dwóch lat. Asesor notarialny pełnił swoje obowiązki w okręgu sądu wojewódzkiego wymienionym w akcie mianowania. Prezes sądu wojewódzkiego przydzielał asesora notarialnego do określonego biura notarialnego. Do asesorów stosowało się odpowiednio przepisy dotyczące notariuszy.

Samorząd notarialny

Prawo o notariacie z 24 maja 1989 r. reaktywowało po 38 latach przerwy samorząd zawodowy notariuszy⁵⁸. Konieczność przywrócenia samorządu notarialnego środowisko notariuszy postulowało od dawna. Potrzebę taką uzasadniano specyfiką pracy notariuszy, a zwłaszcza usługowym charakterem ich czynności. Podkreślano, że właściwie funkcjonujące organy kolegialne powinny sprzyjać integracji środowiska notariuszy i przyczyniać się do pełniejszej realizacji zadań notariatu⁵⁹.

Zgodnie z art. 41 prawa o notariacie organami samorządowymi notariuszy były: okręgowe zgromadzenie notariuszy, Rada ds. Notariuszy przy Ministrze Sprawiedliwości oraz kolegium notariuszy⁶⁰.

Okręgowe zgromadzenie notariuszy składało się z notariuszy działających w państwowych biurach notarialnych w jednym lub więcej okręgach sądów wojewódzkich (art. 42 § 1). Zgodnie z art. 42 § 2 prawa o notariacie określenie tych okręgów przy uwzględnieniu liczby państwowych biur notarialnych oraz działających w tych biurach notariuszy należało do ministra sprawiedliwości. Na podstawie tego upoważnienia minister sprawiedliwości wydał 15 listopada 1989 r. zarządzenie

⁵⁷ Ibidem, s. 252.

⁵⁸ B. Tymecki, *Nowe prawo...*, s. 24.

⁵⁹ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 52.

⁶⁰ A. Oleszko, *Przemiany ustrojowe...*, s. 176; Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 254.

w sprawie określenia okręgów sądów wojewódzkich, na obszarze których działają okręgowe zgromadzenia notariuszy⁶¹, ustalając 10 takich okręgów w Warszawie, Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Krakowie i we Wrocławiu. Z przepisu art. 42 § 1 prawa o notariacie wynikało, że w skład okręgowego zgromadzenia notariuszy nie wchodził notariusze prowadzący indywidualne kancelarie notarialne. Zostali oni tym samym całkowicie wyłączeni od udziału w samorządowych organach notariuszy, powołanych ustawą z 1989 r.⁶² W przeciwieństwie do prawa o notariacie z 1933 r., w obradach okręgowego zgromadzenia notariuszy nie mogli brać również udziału aplikanci notarialni. W posiedzeniach mogli natomiast uczestniczyć asesory notarialni, jednak bez prawa głosu i wyboru (art. 42 § 4)⁶³. Nieprzyznanie asesorom notarialnym prawa zabierania głosu podczas obrad okręgowego zgromadzenia notariuszy było poddawane krytyce już podczas prac ustawodawczych. Zwracano uwagę, że rozwiązanie takie odbiera sens uczestnictwa asesora w tym organie samorządu⁶⁴. Do podejmowania uchwał okręgowego zgromadzenia notariuszy wymagana była obecność przynajmniej dwóch trzecich liczby jego członków. Uchwały zgromadzenia zapadały większością głosów, zaś w razie równości głosów decydował głos przewodniczącego zgromadzenia (art. 42 § 5). Zgromadzenie notariuszy zbierało się co najmniej raz do roku. Posiedzenie zgromadzenia zwoływał przewodniczący z własnej inicjatywy, z zalecenia prezesów sądów wojewódzkich poszczególnych okręgów sądowych lub na wniosek jednej piątej liczby notariuszy działających w danym okręgu (art. 42 § 6).

Na podstawie art. 43 prawa o notariacie do zadań okręgowego zgromadzenia notariuszy należało podejmowanie działań zmierzających do wykonywania przez notariuszy, asesorów i aplikantów notarialnych ich zadań przez tworzenie jednolitej praktyki i odpowiednich form szkolenia oraz doskonalenia kwalifikacji zawodowych notariuszy w państwowych biurach notarialnych, wybór notariuszy do składu wojewódzkich sądów dyscyplinarnych, wybór kandydatów na członków do Rady ds. Notariuszy przy Ministrze Sprawiedliwości oraz wybór członków kolegium notariuszy⁶⁵.

Kolegium notariuszy, w składzie: przewodniczący i dwóch członków, wybierane było na okręgowym zgromadzeniu przez notariuszy działających w państwowych biurach notarialnych na obszarze właściwości danego sądu wojewódzkiego. Kadencja kolegium notariuszy trwała dwa lata. Organ ten zbierał się w zależności od

---

⁶¹ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 listopada 1989 r. w sprawie określenia okręgów sądów wojewódzkich, na obszarze których działają okręgowe zgromadzenia notariuszy (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości Nr 5, poz. 31).

⁶² A. Oleszko, *Ustrój polskiego notariatu*, s. 52; D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 254.

⁶³ M. Dworak, *Uwagi na temat roli asesora...*, s. 101.

⁶⁴ *Sprawozdanie stenograficzne z 47 posiedzenia Sejmu...*, s. 95.

⁶⁵ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 53.

potrzeb co najmniej raz na kwartał. Posiedzenie kolegium zwoływał przewodniczący z własnej inicjatywy, na wniosek prezesa sądu wojewódzkiego lub na wniosek członka kolegium. W posiedzeniu kolegium mógł uczestniczyć również prezes sądu wojewódzkiego (art. 44)⁶⁶.

Do zadań kolegium notariuszy należało wyrażanie opinii o pracy zawodowej notariuszy i asesorów oraz aplikantów notarialnych na podstawie wniosków wynikających z wizytacji i lustracji państwowych biur notarialnych, zajmowanie stanowiska w sprawach płacowych dotyczących notariuszy, asesorów i aplikantów notarialnych, ocena warunków pracy w państwowych biurach notarialnych, prowadzenie rozmów kwalifikacyjnych z kandydatami na aplikację notarialną oraz zajmowanie stanowiska w innych sprawach określonych w ustawie (art. 45)⁶⁷. Jeżeli liczba notariuszy pełniących obowiązki w państwowych biurach notarialnych działających na obszarze właściwości danego sądu wojewódzkiego nie przekraczała 10, to notariusze wybierali męża zaufania. Do męża zaufania stosowało się odpowiednio przepisy dotyczące kolegium notariuszy (art. 46)⁶⁸.

W świetle art. 47 prawa o notariacie Rada ds. Notariuszy przy Ministrze Sprawiedliwości była organem opiniodawczo-doradczym w sprawach notariatu. Rada składała się z dziewięciu członków – notariuszy powoływanych przez ministra sprawiedliwości z grona kandydatów przedstawionych przez okręgowe zgromadzenia notariuszy. Przewodniczącym Rady był minister sprawiedliwości lub wyznaczony przez niego podsekretarz stanu. Kadencja Rady trwała dwa lata⁶⁹.

Rada przedstawiała ministrowi sprawiedliwości swoje opinie i propozycje w sprawach oceny pracy zawodowej notariuszy, asesorów, aplikantów i pracowników notarialnych oraz warunków jej wykonywania, warunków socjalno-bytowych tych osób oraz notariuszy – emerytów i rencistów, zasad wynagradzania w państwowych biurach notarialnych, szkolenia zawodowego notariuszy, asesorów, aplikantów oraz pracowników państwowych biur notarialnych, oceny i opinii o podjętych przez okręgowe zgromadzenia notariuszy oraz kolegia notariuszy uchwał i postanowień dotyczących problematyki notarialnej, współpracy międzynarodowej z notariatami innych państw oraz w innych sprawach, przewidzianych w ustawie lub zleconych przez ministra sprawiedliwości (art. 47 § 5)⁷⁰.

Samorządu powołanego przez prawo o notariacie z 1989 r. nie można było traktować jako samoistnej organizacji zawodowej notariuszy. W zbyt małym stopniu miał on charakter korporacyjny, posiadał bardzo ograniczone kompetencje, głównie o charakterze opiniodawczym, i był w pełni nadzorowany przez ministra

⁶⁶ D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 255.

⁶⁷ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 53.

⁶⁸ D. Malec, *Polski notariat w okresie...*, s. 92; Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 254.

⁶⁹ D. Malec, *Dzieje notariatu...*, s. 255.

⁷⁰ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 53.

sprawiedliwości⁷¹. Podkreślano, że wymaganie od organów samorządu notariuszy tworzenia jednolitej praktyki pozostawało w sprzeczności z podstawową funkcją urzędu notariusza prewencji jurysdykcyjnej i przestrzegania praworządności, której zabezpieczenie powinno być pozostawione instancyjnym środkom odwoławczym i kognicji sądów⁷². Zbyt krótki okres obowiązywania ustawy nie pozwala na bardziej wnikliwą analizę funkcjonowania samorządowych organów notariuszy i ich wpływu na kształtowanie ustroju notariatu⁷³. Jego powołanie było jednak pierwszym ważnym krokiem w kierunku powrotu do chlubnych tradycji działalności samorządowej notariuszy, jaka miała miejsce pod rządami prawa o notariacie z 1933 r.

Nadzór nad działalnością notariuszy i państwowych biur notarialnych. Odpowiedzialność dyscyplinarna i odszkodowawcza notariusza

Prawo o notariacie z 24 maja 1989 r. oparło zasady sprawowania nadzoru nad notariatem na rozwiązaniach występujących w ustawie z 1951 r., wyraźnie jednak precyzując uprawnienia osób powołanych do jego sprawowania⁷⁴.

Na podstawie art. 6 § 1 i art. 9 prawa o notariacie minister sprawiedliwości sprawował zwierzchni nadzór nad działalnością notariuszy, państwowych biur notarialnych oraz indywidualnych kancelarii notarialnych przez powołane w tym celu organy nadzoru lub przez wyznaczone osoby. Bezpośredni nadzór na działalnością notariuszy, państwowych biur notarialnych oraz indywidualnych kancelarii notarialnych sprawował prezes sądu wojewódzkiego na obszarze właściwości sądu wojewódzkiego (art. 6 § 2 i art. 9)⁷⁵.

Przedmiotowy zakres zwierzchniego nadzoru regulował art. 6 § 3 prawa o notariacie. W świetle tego przepisu osoby powołane do nadzoru miały prawo wglądu w czynności notarialne i badania ich zgodności z prawem, a także mogły żądać wyjaśnień oraz zarządzać usunięcie uchybień i usterek, a w razie dostrzeżenia naruszenia przez notariusza jego obowiązków – żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego. Unormowanie to w pewnym stopniu nawiązywało do treści art. 33 § 1 prawa o ustroju sądów powszechnych, ale podkreślano, że prawo to bardziej precyzyjnie określało granice nadzoru zwierzchniego. Nadzór ten nie mógł bowiem wkraczać w zasadę niezawisłości sędziowskiej, a wydane zarządzenia, w razie stwierdzenia uchybień i usterek, mogły dotyczyć tylko tzw. sprawności postępowania i obejmować sferę administracyjnej działalności sądów. Zwracano uwagę, że wyklądania art. 6

⁷¹ A. Oleszko, *Przemiany ustrojowe...*, s. 176; idem, *Prawo o notariacie. Część ustrojowa*, s. 34.

⁷² A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 58.

⁷³ A. Oleszko, *Ustrój polskiego notariatu*, s. 52.

⁷⁴ Z. Bystrzycka, *Nadzór nad notariatem*, „Rejent” 1991, nr 3, s. 10.

⁷⁵ A. Oleszko, *Nowe prawo...*, s. 51.

§ 3 prawa o notariacie nie powinna pomijać przesłanek teleologicznych leżących u podstaw nadzoru nad sądami powszechnymi. Mając świadomość, że wprowadzając prawo o notariacie z 1989 r. nie przyznało notariuszowi, jako osobie zaufania publicznego, niezależności w zakresie dokonywania czynności notarialnych, jednak wyrażano pogląd, że zwierzchni nadzór nie mógł ingerować w merytoryczną treść dokonywanych przez notariusza czynności notarialnych i z powołaniem się na art. 6 § 3 prawa o notariacie „zarządzać usunięciem uchybień i usterek” w trybie administracyjnym. Uważano, że prawo przewidywało w tym wypadku różny tryb ingerencji instancyjnej (sądowej) w zależności od rodzaju dokonywanych czynności notarialnych i zastrzeżona w tym zakresie niezależność notariusza chroniła go przed nieuzasadnioną ingerencją zwierzchniego nadzoru⁷⁶. Minister sprawiedliwości kierował działalnością organów i osób powołanych do nadzoru oraz kontrolował wykonywanie wydanych w trybie nadzoru zarządzeń (art. 6 § 4).

Działalność państwowych biur notarialnych podlegała także nadzorowi wewnętrznemu. Na podstawie § 17 regulaminu urzędowania państwowych biur notarialnych z dnia 19 grudnia 1989 r. dyrektor państwowego biura notarialnego sprawował nadzór nad działalnością biura i jego oddziałów⁷⁷.

Na podstawie art. 5 § 4 prawa o notariacie dla notariusza prowadzącego indywidualną kancelarię notarialną funkcję kierownika zakładu pracy sprawował prezes sądu wojewódzkiego, w którego okręgu kancelaria miała swoją siedzibę⁷⁸.

Prawo o notariacie z 24 maja 1989 r. poświęciło odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy cały rozdział 4 działu I. Zgodnie z art. 28 za naruszenie swoich obowiązków notariusz odpowiadał dyscyplinarnie. Do zasad i trybu orzekania w sprawach dyscyplinarnych notariuszy oraz do zawieszenia w pełnieniu obowiązków stosowało się odpowiednio przepisy ustawy prawo o ustroju sądów powszechnych dotyczące sędziów rejonowych ze zmianami wynikającymi z przepisów prawa o notariacie (art. 32 § 1).

W zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej notariusze działający w państwowych biurach notarialnych nadal podlegali przepisom art. 417–421 Kodeksu cywilnego⁷⁹, określającym zasady odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych. Natomiast notariusze prowadzący indywidualne kancelarie notarialne, nie posiadając statusu urzędników państwowych, ponosili odpowiedzialność na ogólnych zasadach prawa cywilnego. W związku z tym, że notariusz prowadzący indywidualną kancelarię notarialną przestał być pracownikiem w rozumieniu Kodeksu pracy⁸⁰, prawo o notariacie uregulowało

⁷⁶ Ibidem, s. 51–52.

⁷⁷ Z. Bystrzycka, *Nadzór...*, s. 11.

⁷⁸ A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Część ustrojowa*, s. 34; idem, *Nowe prawo...*, s. 51.

⁷⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

⁸⁰ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. Nr 24, poz. 141 ze zm.).

w sposób szczególny zasady jego odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe. Na podstawie art. 79 prawa o notariacie znowelizowano ustawę z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych⁸¹, wprowadzając zasadę, że płatnik niebędący pracownikiem w rozumieniu Kodeksu pracy odpowiadał całym swoim majątkiem za podatek niepobranym od podatnika lub pobranym w kwocie niższej od należnej, chyba że nastąpiło to z winy podatnika. Płatnik notariusz odpowiadał również za niewpłacenie w terminie pobranego podatku⁸².

Podsumowanie

Prawo o notariacie z 24 maja 1989 r. obowiązywało niespełna dwa lata, do 22 kwietnia 1991 r. Było pierwszym krokiem w kierunku powrotu do tradycji notariatu ukształtowanych w Polsce w okresie obowiązywania prawa o notariacie z 27 października 1933 r. Jego podstawowe założenia były kompromisem między dążeniami notariuszy a stanowiskiem ówczesnych władz, określonym panującą sytuacją polityczną⁸³. W efekcie powstał akt prawny stanowiący mieszaninę rozwiązań zaczerpniętych z prawa o notariacie z 1951 r. z rozwiązaniami tradycyjnymi, z którymi mieliśmy do czynienia w rozporządzeniu z 1933 r. Sama ustawa zawierała wiele niedopowiedzeń i odesłań do przepisów wykonawczych, w oczekiwaniu na dalszy rozwój sytuacji w Polsce⁸⁴. Niektóre z tych przepisów w ogóle nie zostały wydane. Niemal natychmiast po wejściu w życie prawa o notariacie z 1989 r. notariusze przystąpili do opracowywania nowej ustawy ustrojowej, która miała być w głównej mierze oparta na rozporządzeniu z 1933 r.⁸⁵

Pomimo swojej niedoskonałości i przejściowego charakteru prawo o notariacie z 24 maja 1989 r. odegrało jednak istotną rolę w procesie powrotu polskiego notariatu do tradycyjnego modelu wypracowanego w okresie międzywojennym. Do jego najważniejszych osiągnięć należy niewątpliwie zaliczyć określenie *expressis verbis* w art. 1 § 2 notariusza jako osoby zaufania publicznego, umożliwienie tworzenia indywidualnych kancelarii notarialnych oraz reaktywowanie samorządu notarialnego⁸⁶. Powołana Rada ds. Notariuszy przy Ministrze Sprawiedliwości była pierwszym od wielu lat centralnym organem samorządowym notariuszy, umożliwiającym wyrażanie ich opinii i propozycji w ważnych dla notariatu sprawach. Po początkowych trudnościach związanych z ustaleniem systemu finansowania indywi-

---

⁸¹ Ustawa z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz. U. Nr 27, poz. 111 ze zm.).

⁸² A. Oleszko, *Ustrój polskiego notariatu*, s. 51.

⁸³ S. Serafin, *Przeobrażenia notariatu polskiego*, „Rejent” 1991, nr 1, s. 9.

⁸⁴ B. Tymecki, *Nowe prawo...*, s. 24–25.

⁸⁵ M. Florczak, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 116.

⁸⁶ B. Tymecki, *Nowe prawo...*, s. 24.

dualnych kancelarii notarialnych ta forma organizacyjna działalności notariatu stała się popularna, co świadczyło o jednoznacznej woli notariuszy odejścia od modelu notariatu państwowego⁸⁷.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Rozporządzenie z mocą ustawy Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie (Dz. U. Nr 84, poz. 609 ze zm.).
- Uchwała nr 126 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 1990 r. w sprawie wynagrodzenia zasadniczego notariuszy prowadzących indywidualne kancelarie notarialne (M.P. Nr 33, poz. 262).
- Ustawa z dnia 25 maja 1951 r. – Prawo o notariacie (Dz. U. Nr 36, poz. 276 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. Nr 24, poz. 141 ze zm.).
- Ustawa z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz. U. Nr 27, poz. 111 ze zm.).
- Ustawa z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz. U. Nr 31, poz. 214 ze zm.).
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 31, poz. 137 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. – Prawo o notariacie (Dz. U. Nr 33, poz. 176 ze zm.).
- Uzasadnienie projektu ustawy prawo o notariacie, druk sejmowy nr 494 Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej IX kadencji.
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 listopada 1989 r. w sprawie określenia okręgów sądów wojewódzkich, na obszarze których działają okręgowe zgromadzenia notariuszy (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości Nr 5, poz. 31).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 1989 r. – Regulamin urzędowania państwowych biur notarialnych (M.P. Nr 2, poz. 18).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 1989 r. w sprawie utworzenia i określenia siedzib państwowych biur notarialnych oraz ich oddziałów (M.P. Nr 44, poz. 359 ze zm.).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 1990 r. w sprawie szczegółowych zasad i sposobu finansowania państwowych biur notarialnych oraz indywidualnych kancelarii notarialnych (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości Nr 3, poz. 25).

Literatura

- Bystrzycka Z., *Nadzór nad notariatem*, „Rejent” 1991, nr 3, s. 7–16.
- Dworak M., *Uwagi na temat roli asesora notarialnego w organizacji i funkcjonowaniu notariatu polskiego*, „Rejent” 1995, nr 4, s. 96–112.

⁸⁷ A. Jankowski, *Alarm w notariacie*, „Prawo i Życie” 1990, nr 16, s. 1, 4.

- Florczak M., *Odpowiedzialność cywilna notariuszy*, „Rejent” 1995, nr 4, s. 113–145.
- Jacyszyn J., *Notariusz – zawodem zaufania publicznego* [w:] R. Szytk (red.), *III Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej: referaty i opracowania*, Warszawa – Kluczbork 2006.
- Jankowski A., *Alarm w notariacie*, „Prawo i Życie” 1990, nr 16, s. 1, 4.
- Malec D., *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007.
- Malec D., *Polski notariat w okresie PRL*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2005, nr 3, s. 83–93.
- Oleszko A., *Notariat w systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2015.
- Oleszko A., *Nowe prawo o notariacie*, „Państwo i Prawo” 1989, z. 12, s. 49–58.
- Oleszko A., *Prawo o notariacie*, Kluczbork – Lublin 2008.
- Oleszko A., *Prawo o notariacie. Część ustrojowa*, Kluczbork – Lublin 2009.
- Oleszko A., *Prawo o notariacie. Komentarz. Część I (art. 1–78)*, Warszawa 2011.
- Oleszko A., *Przemiany ustrojowe polskiego notariatu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, Sectio G Ius, 1994, t. XLI, s. 173–182.
- Oleszko A., *Przymus notarialny*, „Rejent” 1994, nr 5, s. 9–30.
- Oleszko A., *Status prawny notariusza w systemie ustroju państwowego*, „Rejent” 2005, nr 12, s. 9–24.
- Oleszko A., *Ustrój polskiego notariatu*, Kraków 1999.
- Oleszko A., *Z zagadnień ustrojowych notariatu*, „Rejent” 1993, nr 9, s. 9–27.
- Resort sprawiedliwości w 1989 roku*, Warszawa 1989.
- Salagierski Cz. W., *Prawa i obowiązki notariuszy*, „Rejent” 1992, nr 10, s. 22–44.
- Serafin S., *Przeobrażenia notariatu polskiego*, „Rejent” 1991, nr 1, s. 7–13.
- Sprawozdanie stenograficzne z 47 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 27 kwietnia 1989 roku*, Warszawa 1989.
- Sprawozdanie stenograficzne z 49 posiedzenia Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 24 maja 1989 roku*, Warszawa 1989.
- Szytk R., *Notariusz jako płatnik danin publicznych*, „Rejent” 1994, nr 9, s. 26–43.
- Szytk R., *Odmowa dokonania czynności notarialnej*, „Rejent” 1991, nr 3, s. 79–96.
- Szytk R., *Rola notariatu w przeobrażeniach gospodarczych jako gwarancja bezpieczeństwa obrotu cywilnego*, „Rejent” 1995, nr 4, s. s. 69–95.
- Szytk R., *Zabezpieczenie praw i słusznych interesów stron oraz innych osób czynności notarialnej*, „Rejent” 2001, nr 5, s. 206–229.
- Szytk R., *Zasady ustalania siedzib i ilości kancelarii notarialnych*, „Rejent” 1996, nr 4–5, s. 114–143.
- Tymecki B., *Nowe prawo o notariacie*, „Przegląd Sądowy” 1991, nr 5–6, s. 22–39.
- Urbanik A., *Notariat polski w drugiej połowie XX wieku*, „Rejent” 2016, nr 5, s. 109–119.
- Woś T., *Pozycja ustrojowa notariusza na gruncie pierwszego polskiego Prawa o notariacie z dnia 27 października 1933 r. Część pierwsza*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2020, nr 5, s. 343–361.
- Woś T., *Pozycja ustrojowa notariusza na gruncie pierwszego polskiego Prawa o notariacie z dnia 27 października 1933 r. Część druga*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, nr 4, s. 573–592.
- Żaba A., *Słuszność jako wartość w pracy notariusza*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, nr 2, s. 257–266.

THE SYSTEMIC POSITION OF THE NOTARY PUBLIC
UNDER THE POLISH NOTARY PUBLIC ACT OF 24 MAY 1989

Abstract

The present article attempts to delineate the systemic position of the notary public according to the Polish Notary Public Act of 24 May 1989. This new regulation was an act connected with the political transformation in Poland and it constituted the first step towards the return to the notary public traditions which had been developed during the interwar period. The systemic solutions of the Polish Notary Public Act of 1989 constituted a compromise between the aspirations of the notaries and the position of the authorities, which were determined by the contemporary political situation. This act's most important achievements included defining a notary as a person of public trust in Article 1 § 2, the reactivation of the notary public self-government, and allowing the establishment of individual notary offices. The Council for Notary Affairs appointed to the Ministry of Justice was the first central self-government body of notaries in years, and it allowed them to express their opinions and put forward proposals in matters which were important for the notary public system in Poland. After initial difficulties associated with the establishment of the system of financing of individual notary offices, this organizational format of notary activity became popular and it attested to the clear and obvious will of notaries to abandon the state notary model.

Key words: notary, person of public trust, notary public self-government, state notary offices, individual notary offices